

Nigel Dower, Schotland. **Over mondiale wederzijdse afhankelijkheid en universele verantwoordelijkheid**

Het Earth Charter en het wereldburgerschap: een weg naar voren

Nigel Dower heeft een eredoctoraat in de filosofie en is universitair consultant aan de University of Aberdeen. De laatste twintig jaar onderzocht hij vooral de ethiek in een mondiale wereld en gaf hij een kosmopolitisch perspectief aan kwesties als ontwikkeling, milieu, internationale betrekkingen, mondiaal bestuur, oorlog en vrede en mensenrechten. Dr. Dower heeft in Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Honduras, Italië en Zuid-Afrika lezingen gegeven over het Earth Charter en de relatie met mondiale ethiek, ontwikkeling en milieu. Hij publiceerde onder meer *World Ethics – the New Agenda* (Edinburgh University Press, 1998) en *Introduction to Global Citizenship* (Edinburgh University Press, 2003), waarin hij over het Earth Charter schrijft. Momenteel is hij voorzitter van de International Development Ethics Association en lid van de Royal Society of Arts.

In deze bijdrage zal ik ervoor pleiten om het Earth Charter en het wereldburgerschap als complementair aan elkaar te beschouwen. Ik zal betogen dat op het ene niveau het ene voor de inhoud zorgt – het Earth Charter als mondiale ethiek – en het andere voor de vorm – het motiverende gevoel burger van een mondiale gemeenschap te zijn. Tegelijkertijd verschaft de plaatsing naast elkaar van zeer verschillende ideeën – zowel in het algemene denken als in onderwijs – de context voor een kritisch debat, discussie en dialoog over deze twee, hetgeen het engagement met beide over het geheel genomen zal versterken. Dat is tenminste mijn ervaring als docent die probeert studenten op hogeschoolniveau constructief te leren denken over mondiale ethische kwesties en als iemand die al geruime tijd interesse heeft voor het Earth Charter en voor het wereldburgerschap – en die met anderen in discussie gaat over mondiale kwesties. Het eerste is vooral gebaseerd op een deel van wat ik heb onderzocht in het kader van mijn bijdrage aan twee cursussen over ‘De uitdaging van het milieu’ en ‘Wereldburgerschap’. Het tweede is ontstaan uit lezingen en gesprekken die onder meer het Earth Charter betroffen of zich daarop concentreerden. In praktische zin is het belangrijkste doel van deze bijdrage het geven van voorbeelden van typen kwesties waarin de relatie tussen het Earth

Charter en het wereldburgerschap kan worden aangewend voor wederzijds voordeel.

In het kader van deze bijdrage wordt het feit dat we wereldburgers zijn gezien als een stelling, ten eerste dat er bepaalde universele waarden zijn die wereldwijd geaccepteerd worden of zouden moeten worden, en ten tweede dat we allemaal op de een of andere manier deel uitmaken van een mondiale gemeenschap die op verschillende manieren kan worden begrepen – moreel, politiek, wetenschappelijk, sociaal, enzovoort. De mondiale ethiek die doorgaans door wereldburgers in de moderne wereld naar voren wordt gebracht, heeft nóg twee kenmerken: ten eerste benadrukt de ethiek het idee van transnationale verplichtingen of verantwoordelijkheden (we hebben, bijvoorbeeld, belangrijke verplichtingen om over onze landsgrenzen heen steun te verlenen aan iedereen die hulp nodig heeft), en ten tweede de toegankelijk ervan voor mensen met een uiteenlopende achtergrond van geloof, cultuur of filosofie – dat wil zeggen: de ethiek is niet gebonden aan bijvoorbeeld de premissen van een bepaalde godsdienst.

In essentie is het Earth Charter, binnen de context van deze bijdrage, te zien als een mondiale ethiek in de volgende drie opzichten: ten eerste is het een geheel van universele principes die alomvattend zijn in die zin dat ze alle belangrijke gebieden beslaan die van toepassing zijn op het menselijke bestaan, maar niet alomvattend in die zin dat ze gebonden zouden zijn aan een bepaalde alomvattende wereldvisie, zoals het boeddhisme of het seculiere antropocentrisme. Ten tweede is het mondiaal, aangezien het daadwerkelijk door een groot aantal mensen over de hele wereld wordt geaccepteerd. Ten derde omdat het tot stand is gekomen als gevolg van een breed proces van mondiaal overleg. Verder is het Earth Charter een openbaar document dat kan worden onderschreven door ieder individu, die dit doet in de wetenschap dat hij iets omarmt wat ook al door honderdduizenden anderen is omarmd. De waarden van het Earth Charter worden niet slechts gedeeld in die zin dat ze hetzelfde zijn voor verschillende mensen; ze worden gedeeld in de sterkere zin dat mensen tot een gemeenschap met gezamenlijke waarden behoren.

Los van het feit dat het Earth Charter ons expliciet uitnodigt om onszelf *inter alia* te zien als burgers van de wereld (Preambule, vijfde alinea), blijkt uit de bovenstaande kenmerken van de

beide ideeën duidelijk dat ze nauw met elkaar samenhangen. Een wereldburger die op zoek is naar een aanvaardbare mondiale ethiek kan die vinden in het Earth Charter, omdat dat breed opgezet maar voor mensen met uiteenlopende opvattingen toegankelijk is; hij kan er, los van de inherente redelijkheid van het Charter, extra redenen in vinden om het te onderschrijven, omdat het Charter voortkomt uit wereldwijd overleg, en hij kan in het Earth Charter een oprechte en echte gemeenschap van gelijkgestemden van over de hele wereld vinden die worden verenigd door zijn inspirerende kracht. Omgekeerd kan iemand die het Earth Charter aanhangt, zien dat het in essentie een mondiale ethiek is – al komt die exacte term er niet in voor. Als zodanig is het iets wat een wereldburger zou omarmen. Ook kan hij zien dat met name het Earth Charter in zijn pleidooi voor mondiale verantwoordelijkheid (Preambule, tweede alinea en Subprincipe 2.b) een van de sleutelementen benadrukt die een wereldburger ook graag benadrukt: verplichtingen over de landsgrenzen heen. En hij kan zien dat wat het wereldburgerschap toevoegt aan mondiale ethiek als zodanig, is dat we burgers van de wereld zijn of zouden moeten worden en daarmee benadrukt het zowel de interne motivatie van het individu als de externe sociale structuren en instituties die de kans vergroten dat een mondiale ethiek als het Earth Charter wordt verwezenlijkt.

Men kan de complementaire relatie tussen deze twee echter niet als vanzelfsprekend beschouwen. Het is heel goed mogelijk dat iemand die het Earth Charter onderschrijft het idee van het wereldburgerschap verwerpt – wellicht betwist hij de ‘politieke’ connotaties op grond van het feit dat het Earth Charter over de verandering van gewone levens gaat en niet over regeringsvormen. Of hij stelt het ‘antropocentrische’ karakter van het burgerschap ter discussie, dat zich misschien tot mensen lijkt te beperken, terwijl we behoren tot een ‘ethische gemeenschap’ of een ‘gemenebest van het leven’. Misschien twijfelt hij zelfs aan het hele idee van een ‘mondiale ethiek’ en beschouwt hij het Earth Charter niet als een mondiale ethiek, wellicht omdat het eenvoudigweg niet – of nog niet – mondiaal wordt aanvaard. Omgekeerd hoeft iemand die gelooft in het wereldburgerschap of een mondiale ethiek er niet zo happig op te zijn om dit in verband te brengen met het Earth Charter zelf, als hij bijvoorbeeld van mening is dat de principes van het Earth Charter op essentiële punten onjuist zijn, te pluralistisch zijn en ruimte laten voor te veel verschillende interpretaties, te idealistisch zijn of te nietszeggend zodat het Charter in beide gevallen niet relevant is voor het nemen van beslissingen, of te gedetailleerd om de aangewezen kandidaat te kunnen zijn voor een mondiale ethiek. Dergelijke antwoorden zijn naar voren gebracht in discussies die ik in mijn discussiegroepen op de universiteit heb gehouden.

Aangezien er om diverse redenen het idee zou kunnen bestaan dat het Earth Charter en wereldburgerschap niet samengaan, zijn er twee dingen die men dient aan te voeren. Ten eerste, hoewel dergelijke tegenstand mogelijk is en tijdens mijn lessen door sommige van mijn studenten ook is geuit, is het toch waarschijnlijk dat het samenbrengen van die twee ertoe zal leiden

dat ze elkaar wederzijds versterken – ze voorzien beide in iets waaraan het de ander ontbreekt, of waarin die in elk geval niet zo sterk is. Voor de meeste mensen zal als ze met het één beginnen en dan over het andere gaan nadenken het resultaat dus zijn dat ze het andere aanvaarden en dat door die aanvaarding allebei worden versterkt, deels omdat men toegang heeft tot een breder arsenaal van conceptuele instrumenten en ideeën om beide tot uitdrukking te brengen. Zo wordt er een volledig beeld gegeven van de vorm en inhoud van een mondiale ethiek. In elk geval in de ervaringen die ik heb opgedaan bij mijn pogingen om deze ideeën te onderwijzen, zijn positieve reacties gebruikelijker dan negatieve – maar dit is een kwestie van persoonlijke overtuiging, aangezien ik geen sociologische onderbouwing heb verkregen of gezien!

Ten tweede, het samenbrengen van deze twee roept kwesties en mogelijke bronnen van tegenstand aan beide kanten op en schept zo de context van een krachtiger en kritische discussie over de kwesties. Zeker, een houding van kritische loyaliteit en constructieve kritiek tegenover het Earth Charter is belangrijk voor de handhaving van het Earth Charter als een levende ethiek en niet als een of ander heilig geschrift waarover geen kritisch debat of interpretatie mogelijk is. Zo ook zullen de mondiale ethiek en het pleidooi voor wereldburgerschap baat hebben bij tegengeluiden.

Het is tot op zekere hoogte een kwestie van geloofsovertuiging om te veronderstellen dat waar er ruimte is voor open debat de uitkomst over het geheel genomen in de richting zal liggen van wat men als juist beschouwt! Maar mijn algemene ervaring tijdens onderwijs op dit gebied is dat hoewel er altijd individuele studenten zullen blijven die het wereldburgerschap en/of het Earth Charter afwijzen, de meesten tijdens een kritische discussie toch warm lopen voor deze ideeën en dat het bijeenbrengen van beide ideeën helpt om een afgerond kader voor discussie te scheppen, juist omdat de een de ander aanvult, zoals eerder aangegeven.

Een manier om dit te benoemen is door te stellen dat het verhaal over wereldburgerschap veel explicieter de feiten van de mondialisering accepteert dan het Earth Charter, dat kan worden beschouwd als enigszins onverschillig tegenover de mondiale, sociaal-politieke processen. Wie geïnteresseerd is in het wereldburgerschap herkent de mondialiseringsprocessen die het wereldburgerschap veel verschillende manieren hebben geboden om zich te uiten en gestalte te krijgen in niet-gouvernementele organisaties en in de mondiale samenleving en die zo het Earth Charter helpen verankeren in de opkomende mondiale gemeenschap waarvan het deel uitmaakt.

Omgekeerd kan de wereldburger in het Earth Charter een concrete uitwerking vinden van een mondiale ethiek die anders te abstract en ongedefinieerd zou kunnen lijken. Verder is het van belang dat het op de eerste plaats een mondiale ethiek is die daadwerkelijk wordt gedeeld door mensen van over de hele wereld en ook als zodanig wordt ervaren. ●